1998

ISSN 1004-1745

ANGRITAG TANGRITAG

توخسۇن ناھىيە شاھ يېزىسى

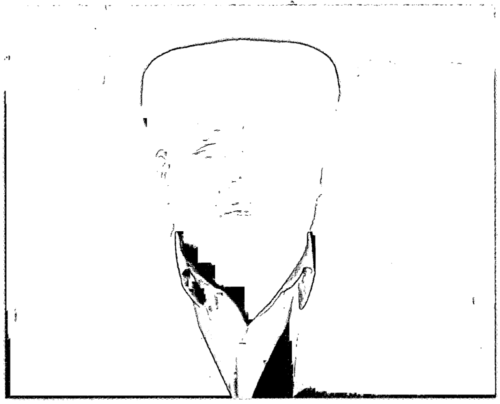

△ يېزا باشلىقى ھېسامىدىن نۇردۇن

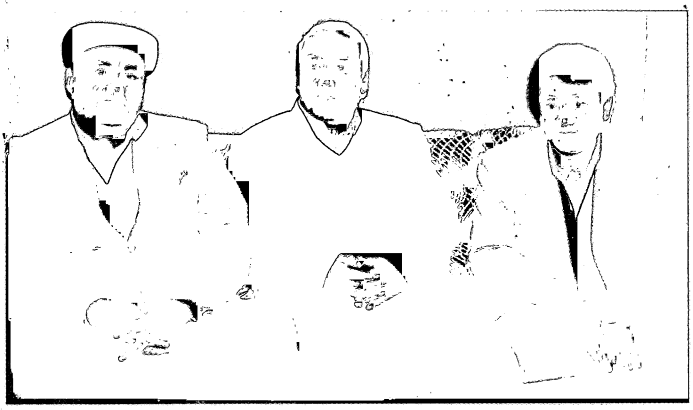

△ ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى سەمەت ئەيسا شاھ يېزىسىغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈردى (ئوڭدىكىسى يېزىلىق پارتكوم شۇجىسى ۋاڭ چىڭگو)

بۇ يېزىنىڭ ئەسلى ئىسمى توتەي بولۇپ، توخسۇن ناھىيىسىنىڭ ئەڭ چوڭ يېزىسى. 1996 - يىلىدىكى ئېغىر سۇ ئاپىتىدە بۇ يېزىنىڭ ئىگىلىكى زور زىيانغا ئۇچراپ ئون يىلدىمۇ ئەسلىگە كېلەلمەيدۇ دەپ مۆلچەرلەنگەن بولسىمۇ، يۇقىرىنىڭ ياردىمى ۋە يېزىلىق ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن زىيان بىر يىلدىلا ئاساسەن تولدۇرۇۋېلىنىپ، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ساپ كىرىم 1596 يۈەنگە يەتتى ھەم شۇ يىلىلا ئېتىز - ئېرىق سۇ قۇرۇلۇشىدا «تەڭرىتاغ لوڭقىسى» نى تالىشىشتا ۋىلايەت بويىچە 1 - دەرىجىلىك يېزا - بازار بولۇپ باھالاندى. دېھقانچىلىقتىن باشقا كۆمۈركان، خىش زاۋۇتى ۋە قۇرۇلۇش ئەترىتى قۇرۇلۇپ، يېزا ئىقتىسادى گۈللەندۈرۈلدى. يېزا باشلىقى مۇخبىرغا يېزىنىڭ شەھەرگە يېقىن بولۇش ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ بۇ يىل يەنە يەر - مۈلۈك شىركىتى ۋە ماي قاچىلاش پونكىتى قۇرۇپ يېزا ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرىدىغانلىقىنى، يەنە بىر تەرەپتىن، ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلىشىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

● 1996 - يىلى ئېغىر سۇ ئاپىتىدە ۋەيران بولغان بۇ توغان تېزلا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى

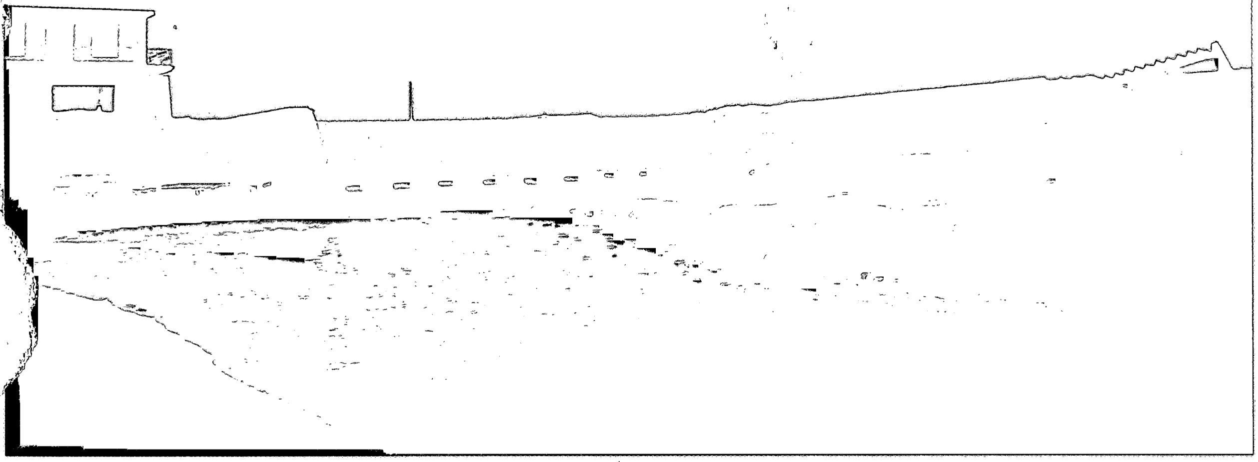

تەڭرىتاغ

دەۋر روھى، يەرلىك خۇسۇسىيەت،
قوش ئايلىق ئەدەبىي ژۇرنال ياشلار ئالاھىدىلىكى، مىللىي ئۇسلۇب
1998 - يىل 2 - سان   ئومۇمىي 67 - سان

مۇندەرىجە

ھېكايىلەر

جەننەت بىلىتى .... مۇھەممەت باغراش 1
قارا قۇش .... سىراجىدىن شېرىپ 19
كۆيۈك .... دىلمۇرات ئىبراھىم 25
ئىسكەندەرنىڭ ئەينىكى .... ئەكبەر سالىھ 82
پاكلىق .... مەريەم تۇردى 92

شېئىرلار

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ، ئابدۇكېرىم مەخسۇت، نەيىم يۈسۈپ، ئەخمەت كىبىر ... 15

ۋەتەن ۋە بۇرچ

خۇرسىنىش (ئەدەبىي خاتىرە) .... ھۆرلىقا ئابدۇرشىت 38
ئەرشتىن قوغلانغان ئىبلىس ئەلەيھى لەئنتى (ئەدەبىي ئاخبارات) .... داۋۇت مەتنىياز 51
جۇڭگودا 97 - يىل يۈز بەرگەن بىرىنچى چوڭ دېلو (ئەدەبىي ئاخبارات) ...... تۇرغۇن تۇرسۇن تەرجىمىسى 97

ئىزلىنىش، سىناق، يېڭىلىق

قەيسەر تۇرسۇن، يالقۇن ئەزىزى، ئۆمەر مۇھەممەتئىمىن، غوجىمۇھەممەت مۇھەممەت، ئەخمەت كەلپىن ئىنسانى، ئەكبەر نىياز پەتتارى، ئەكبەر ئىمام، ئايگۈل مۇتىللا، كېرىمجان سۇلايمان، نۇر ئامىنەم ئەھەت، ئەركىن نۇر، ئەخمەتجان تۇراپ، قۇدرەت قۇربان 29

ناۋائى خەزىنىسى

بىز ناۋائىنى بىلمىزمۇ .... ئەزىزى 72
ناۋائىنىڭ مۇھۇرنى سۇندۇرۇشى .... ئابلىز ئورخۇن 75

ئەدەبىي خاتىرە

ئەخلاق تراگېدىيىسىدىن تۇغۇلغان ھېسلار .... دولقۇن ئەلى 65

ستۇدىيىتلار

جىلىل خىلىل، تۇرغۇنجان تۇرسۇن، ئىبراھىم سۇلايمان، ئەكرەم ئابدۇمجىت، رىھىمجان ئابدۇراخمان، ھاياتنوپۇس مۇھەممەت، ئابلىمىت ئابدۇلباقى 57

نەسىرلەر

گۇللەر ئاۋازى .... ئىبراھىم نىياز 49
يالىڭاچ بالا .... ئادالەت ئابدۇرېھىم 50

يۇزمۇ - يۇز

يازغۇچى مۇھەممەت ئىمىن بىلەن سۆھبەت .... ئەكبەر قادىر 77

نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكۈچىلەر ئەسەرلىرىدىن

ھەققانىيەت ئۆلمەيدۇ .... ئابدۇقادىر جالالىدىن تەرجىمىسى 94

تەرمىلەر

مىسرالاردىن تەرمىلەر 108

ئەدەبىي ئۇچۇرلار

ئەدەبىي ئۇچۇرلار 109

مۇقاۋىدا: داڭلىق ياش ئۇسسۇلچى دىلنار ئابدۇللا

تەھرىر ھەيئەتلەر

ئىمىن ئەھمىدى، مەمتىلى ئابدۇرېھىم، ئەكبەر ئىلى، ئازات سۇلتان، ھەبىبۇللا مۇھەممەت، ئابدۇقادىر جالالىدىن، تۇرسۇن توختى، تۇردى ھاشىم، بوغدا ئابدۇللا، غوپۇر نۇر، ئىدرىس بارات، مۇختار مەخسۇت، پولات ھېۋزۇللا، ماخمۇتجان ئىسلام، ئەركىن نۇر، ھەبىبۇللا سادىر.

باش مۇھەررىر: (كاندىدات ئالىي مۇھەررىر) ھەبىبۇللا مۇھەممەت
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: پولات ھېۋزۇللا

مۇھەررىرلەر: ئەركىن نۇر (مەسئۇل مۇھەررىر)، سەنەۋەر ئۆمەر، ئەكبەر سالىھ (ياردەمچى مۇھەررىر)
گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرى: ئالىم خالىدىن
مەسئۇل كوررېكتور: خەلچەم ئابلىمىت

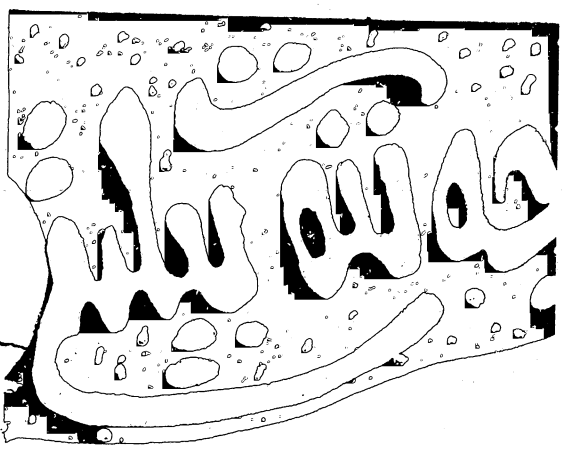

(هېكايە)

مۇھەممەت باغراش

•

مەھەللىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى چولاق ئېرىق-
نىڭ ئىككى تەرىپىدە تۆت دېھقان ئائىلىسى بار
ئىدى — ئېرىقنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بايتۇرەك بىلەن
توختۇرەك؛ ئېرىقنىڭ چەپ تەرىپىدە ئايتۇرەك
بىلەن مۆختۇرەك قوشنا ئىدى. ئۇ قاشتىكى تۇ-
رەكلەر بىلەن بۇ قاشتىكى تۇرەكلەرنىڭ ئۆيلىرى
بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى. ئىككى تەرەپتى-
كى تۇرەكلەرنىڭ باغلىرى يانداش، يەرلىرى تۇ-
تاش ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ئاشۇ بىر ئېرىق-
تىن سۇ ئىچىپ، شۇ ئېرىقنىڭ سۈيىدە تېرىقچى-
لىق قىلىشاتتى. ئۇ قاشتىكى بايتۇرەك بىلەن بۇ
قاشتىكى ئايتۇرەكنىڭ ئىش قىلىدىغان ئادىمى
غول، ئۆزلىرى قاۋۇل، بېغى چوڭ، ئۇلاغ قارد-
سى تولا، تېرىيدىغان يېرى كۆپ، ھال - كۈنى
ئوبدان ئىدى. لېكىن ئۇلار ھال - كۈنى ئوبدان
بولغان بىلەن تولىمۇ پېخسىق، ئىچى تار، قور-
سىقىدا چۇتۇرى تولا ئادەملەر ئىدى. ئۇلار ئەرزى-
مىگەن ئىشلارنى باھانە قىلىپ قوشنىلىرىنى ئا-
نى تاپاتتى. ئەمدى ئۇ قاشتىكى توختۇرەك بىلەن
بۇ قاشتىكى مۆختۇرەك بولسا باللىرى ئۇششاق،
جان سانى كۆپ، ئەمگەك كۈچى ۋە تېرىيدىغان
يېرى ئاز، بېغى كىچىك، سىغىپ ئىچىدىغان
بىرەر - يېرىم سېيىرى ۋە ئىككى - تۆت تۇياق
قوي - ئۆچكىسىدىن، جاڭگالدىن قوراي - چاكاندا
توشۇيدىغان قوتۇر ئېشىكىدىن باشقا روزىغارى
يوق بىقۇۋۇل كىشىلەر ئىدى. ئۇلار يىلنىڭ قاي-
سى مەۋسۇمىدىلا بولمىسۇن، ھامانەم بىر سېرىق-
تالچىلىق ئىچىدە غورۇگۇلگىنە كۈن كەچۈرۈشەت-
تى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇلار ئىشچان ۋە
قانائەتچان ئىدى. خۇدادىن ئارتۇقنى تەلەپ قىل-
مايتتى. مۇسۇلمانچىلىقنى ئادا قىلىپ، بالا -
چاقىلىرىنى قورۇغداپ، ئۇنسىز ۋە ياۋاشقىنا يا-
شايتتى. بىرلا يېرى، توختۇرەك، مۆختۇرەككە
قارىغاندا زەردىسى بار، گېپى توڭ، سەلگىنە تەر-
سا ئادەم ئىدى. قوشنىسى بايتۇرەكنىڭ ئانىي
تېپىشلىرىغا چىدىماي ئۇنىڭ بىلەن خاراگدەشمى-
گەن بىلەن پات - پات تەگىشىپ، ئۆرىدىشىپ
قالاتتى.

ئۇنىڭ ئەكسىچە مۆختۇرەك بولسا، ياۋاش -
يۇمشاق، بوينى كېسىك ۋە رەھىمدىل ئادەم ئى-
دى. ئۇ رايىشلىقىدىن خامىنىغا چۈشكەن قۇش-
قاچلارنىمۇ قورىمايتتى، «ئاشۇ جانىۋارلارنىڭ
رىزقى - بۇ! يېسە ئۆزىنىڭ رىزقىنى يەيدۇ. . .» دەپلا
قوياتتى. قوشنىسى ئايتۇرەك ئۇنلۇكىرەك ۋارقى-

راپ قويىدىغان بولسا، قورقىنىدىن كالىغا چۈپ سالغان بولۇۋېلىپ، كالا قوتىنىغا مۆكۈۋالاتتى. بۇنداق چاغلاردا خۇلق - مىجەزى ئىگىسىنى تارتقان ئىشلەمچان ۋە ياۋاش كالىسى ئىگىسىگە ئىچ ئاغرىتقاندەك، ئۇنىڭغا مۆكۈيۈپ قاراپ ئۇنىڭ قوللىرىنى يالاپ - يالاپ قوياتتى.

بۇ ئىككى تۇرەكنىڭ يېرى ئاز بولغىنى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ قولى قىسقا بولۇپ «ئاق قىغ» ۋە يەر يوپۇقىغا كۈچى يەتمەي يەرلىرىگە تازا ئەجرە قىلىپ كېتەلمىگەچكە، يەردىن ئالغان ھوسۇلىنىڭ تايىنى يوق ئىدى. يىلنىڭ ئايىغىغا بارماي تۇرۇپلا يەيدىغان ئېشى تۈگەپ كېتىپ، بايتۇرەك بىلەن ئايتۇرەكتىن ئاشلىق ئۆتنە قىلىپ يېڭى ئاشقا ئۇلىشىۋالاتتى. ئۆتنىگە ئالغان ئازغىنە ئاشلىقنىڭ ھېسابىغا، ئۇلار بايتۇرەك بىلەن ئايتۇرەكلەرگە يازنى - ياز، قىشنى - ئاياز دېمەي ئىشلىشىپ بېرەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى بايتۇرەكنىڭ يەرلىرى كۆكلەپ، ئىككى نامرات تۇرەكلەرنىڭ يەرلىرى قاراقسىز ۋە ھوسۇلسىز قالاتتى. بۇ ئىش ئاينىڭ ئونبەشى ئايدىڭ، ئونبەشى قاراڭغۇ بولغىنىدەك بولماي ئەكسىچە بىر خىلدا ۋە ھەرقاچانلا ئۇلارغا ئايدىڭ، بۇلارغا قاراڭغۇ بولۇپ داۋاملىشىپ كېتىۋېرەتتى. كونا قەرزنىڭ ئىزىغا يېڭى قەرز كېلىپ قونۇۋېرەتتى. بۇنىڭغا توڭتۇرەك پات - پات غودۇراپ تۇرغىنى بىلەن، مۆڭتۇرەك «بۇنىڭدىن باشقىچە بولسا - ھە؟!» دەپ ئويلاپمۇ قويمايتتى، ئۇلارنىڭ ئاش بەرگىنىگە خۇش ئىدى. بۇلارنى ئاز دېگەندەك، بايتۇرەك بىلەن ئايتۇرەك بۇ نامرات تۇرەكلەرنى بولۇشىغا ئانىي تاپاتتى — سۇ نۆۋىتى توڭتۇرەك بىلەن مۆڭتۇرەككە كەلگەندە، سۇنى ئۆزلىرىنىڭ يەرلىرىگە باشلىۋالاتتى. زىرائەتلەر بوي تارتىپ تازا پاقلان بولغاندا ئۇلاغ - قارىلىرىنى ئەتەي بوشىتىۋېتىپ، ئۇلارنىڭ زىرائەتلىرىگە قويۇۋېتەتتى. بىرنېمە دەي دېسە بايتۇرەكلەرنىڭ بالا - ۋاقىلىرى كالتەك - چوماقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ چىقىپ باسماداپ كېلىشەتتى. بۇنىڭدىن قورققان نامرات تۇرەكلەر دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، باشلىرىنى ئىچىگە تىقىپ، شۈمشىيىپ غىڭ قىلماي تۇرۇشۇپ قېلىشاتتى. بۇلار مەھەللىدىن يىراق بولغاچ، ئارىغا كىرىپ ئارىچىلايدىغانلارمۇ، بۇ ئىككى تۇرەكنىڭ ھالىغا يېتىپ، بايتۇرەكلەرگە ئىككى - تۆت ئېغىز گەپ قىلىپ قويىدىغانلارمۇ يوق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن باي تۇرەكلەر ئەزۋەيلەپ تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىشاتتى. توڭتۇرەكنىڭ مېكىيانلىرىنى بايتۇرەكنىڭ خوتۇنى ئۆزىنىڭ سامانلىقىغا ئۆگىتىۋالدىمۇ ياكى ئاشۇ چىچقاق مېكىيانلار جېنىدا توڭتۇرەكنىڭ نامراتلىقىدىن بىزار بولۇپ ئۇنىڭ سامانلىقىنى ياراتماي قالدىمۇ ئەيتاۋۇر، ھەدېسىلا بايتۇرەكنىڭ سامانلىقىغا كىرىۋالاتتى ۋە شۇ يەردە كاككىلايتتى. يەنە تېخى كاككىلاپ بولۇپلا ئىككى ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قورۇق تامغا چىقىۋېلىپ گويا «بايتۇرەكنىڭ سامانلىقىدا كاككىلىماق شەرەپ! ھەي، بىچارە توڭتۇرەك...» دېگەندەك جېنىنىڭ بارىچە قاقاقلايتتى. توڭتۇرەكنىڭ خوتۇنى مېكىيانلىرىنىڭ كاككىلىغىنىنى بىلىپ تۇخۇملارنى ئېلىۋېلىش ئۈچۈن بايتۇرەكنىڭ سامانلىقىغا كىرسە، بايتۇرەكنىڭ ھازازۇل خوتۇنى ساغدېغىنى ئېسىپ چىقىپ: «مېكىيان سىلەرنىڭ بولغان بىلەنچۇ خېنىم، سامانلىق بىزنىڭ، تۇخۇملارنى جايىغا قويۇپ قويسىلا، توخۇ نەدە كاككىلىسا، تۇخۇم شۇ يەرگە تەۋە...» دەپ كارنىيىنى كېرىپ تۇخۇملارنى بەرمەيتتى.

مۆڭتۇرەكنىڭ بىر توپ كىشمىش ئۆرۈكى بار ئىدى. بۇ بىر توپ ئۆرۈك دەرىخىنىڭ ئۆرۈكى باغدىكى ھەرقانداق ئۆرۈككە ئوخشىمايتتى — ئاغزىغا سېلىپ بولغۇچە ئېرىپ كېتەتتى. شىرىندىسىدىن كىشى ئۇنتۇلغۇسىز بىر شېرىن پۇراق كېلەتتى. مېۋىسى ئەمەس، ھەتتا چېچەكلىرىمۇ بال پۇرايتتى. مۆڭتۇرەكنىڭ بالىلىرى ئۆرۈك پىششىقىدا مۇشۇ ئۆرۈكنى 8 ـ 10 كۈن ئاش ئورنىدا يەيتتى. چۈنكى بۇ چاغلار دەل سېرىقتاللىق مەزگىلى ئىدى. يېڭى بۇغداي پىشقىچە بۇ ئۆرۈك بالىلارنىڭ ئاچلىقىغا ئوبدانلا دال بولاتتى...

بۇ بىر توپ ئۆرۈك دەرىخى دەل مۆڭتۇرەكنىڭ ھويلىسىدىكى ئايتۇرەكنىڭ ھويلىسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان پاسىل تامغا يېقىن تىكىلىپ قالغانىدى. كېيىنچە بۇ ئۆرۈك دەرىخى گويا كىمدۇر بىرى توك ئۇلاپ قويغاندەك باشقىچىلا باغجانلاپ كەتتى، ئۇنىڭ شاخلىرىنىڭ يېرىمى دېگۈدەك ئايتۇرەكنىڭ ھويلىسىغا قاراپ بوي سۇرگىلى تۇردى. شۇ يىللىرى يەنە كېلىپ بۇ ئۆرۈك ئالامەت ئوخشاپ كەتتى. لېكىن ئۆرۈك چې-